

George Weideman

George Weideman is navorsingsgenoot aan die Universiteit van die Vrystaat en 'n bekroonde skrywer. Sy jongste roman is *Draaijakkals* (1999) en sy radiodrama, *Lig* (2001) het die derde plek in 'n radiodramakompetisie verower.
E-pos: georgehw@mweb.co.za

Vergenoeg

Twee fragmente uit 'n nuwe drama in tien tonele

Karakters

- Altydanders: Vormverwisselaar of towenaar (*shape-shifter*), seun van Tsoei-Goab (bont lappiesklere).
- Jan Veldsman: 30-jarige boer op Vergenoeg (kakieklere, hoed).
- Ans: Jan se 30-jarige vrou ('n boervrou, niks uitspattigs nie).
- Grace Boois: Eertydse plaashulp op Vergenoeg, ongeveer 40 (waardig geklee).
- Petrus Boois: Grace se 50-jarige broer (in sy plaas-*overalls*, behalwe waar anders aangedui).
- Grieta Veldsman: Jan se 60-jarige moeder, 'n ware *mater familias*.
- Kommissaris: 'n Tipiese kommissaris.

Diere – 7 dansers met draadmaskers wat verskillende diere voorstel

- Ystervark: (koker met penne op rug, kastanjetje).
- Jakkals: (swart pet, rooi T-hemp).
- Aasvoël: (kaalkop, met verestola).
- Ietermago: (skubbe, bril).
- Skerpioen: (knypers, angel).
- Bobbejaan: (met spieël of een of ander "menslike" attribuut).
- Muishond: (wit-en-swart-gestreepte hemp en manel).

Toneel

Die speelruimte bestaan uit 'n boverhoog (BV) en onderverhoog (OV). Indien moontlik moet die stuk in 'n areateater opgevoer word, sodat die gehoor afkyk op die speelruimte. Op die gewone verhoog 'n ekstra, ovaalvormige verhoog (BV), minstens een tot een-en-'n halwe meter hoog, met die suggestie van donker "afgronde" weerskante. 'n Oplopende spiraal of skuinste verbind OV met BV. Die BV kan uit los eenhede saamgestel word, sodat party ook as

rekwisiete kan dien. Enkele eenhede, byvoorbeeld LA, M en RV, het gate met luike. Dit kan gate (blyplekke van diere) in die grond voorstel; dit kan dien as puts, as Petrus se skuiling (veepos), as Altydanders se blyplek, as graf, ensovoorts. 'n Gedeelte van die normale verhoog, en moontlik die voorste twee rye sitplekke, dien verder as speelruimte (OV).

Daar is doeke of skerms wat laat sak en opgetrek kan word. Tydwisseling in 'n semi-woestynlandskap word op 'n agterdoek geprojekteer. Ook beligting kan hiervoor ingespan word. Die grens van 'n wildpark kan gesuggereer word.

Die deurlopende "hofsitting" op die OV word onderbreek deur "skadu"-hofsittings (BV) of verbeeldingstonele (waarvoor skerms ook ingespan kan word). 'n Gaasdoek word voorgestel vir sommige geweld-tonele.

Tyd

Nou, gister, môre. 'n Dag. 'n Eeu. 'n Leeftyd.

Toneel I

Die BV gehul in 'n blou, newelige lig. 'n Jakkals roep. Altydanders kom ligvoets en fluitspelend oor die OV en op met die spiraal tot by die BV. Hy soek rond, asof hy verwag om iets of iemand daar aan te tref. Hy kan 'n eenvoudige (maar skaars herkenbare) verwerking van "Vat jou goed en trek, Ferreira" speel (wat hy later in die teks met variasies opvolg). Sug, gaan sit dan en speel voort, maar traer, droewiger. Dan kap hy sy fluit uit en begin geanimeerd sing en voordra. Wanneer hy amper klaar gesing het, verskyn Bobbejaan, Ystervark, Jakkals, Skerpioen, Stinkmuishond, Aasvoël en, heel laaste, Ietermago stilweg en nuuskierig. Sommige kruip uit hul gate, ander klouter teen die BV op.

Altydanders: My naam is Altydanders:
soos die Agterveld se berge
verander ek van kleur;
soos die Agterveld se blomme
wissel ook my geur.
Nou is ek aandblom,
netnou aasblom wat die brommers trek;
hou ek my lyf soos kelkiewyn kelkiewyn
dan hoor jy strak vir swartkraai roep.

(Snuif.) Wat ruik so na roet? (Sing verder.)

Speel ek ek is likkewaan,
 is dit rinkhals wat voor jou regop staan.
 Ek kan my soos 'n mens ook hou,
 dan loop en preek ek nes Piet Duiker;
 maar dié wat dink my kop vat nie,
 noem my sommer Jakob Windwaai:
 ek waai mos hier en ek waai mos daar
 en ek slaan uit waar ek wil,
 nes weerlig oor die Agterveld
 of 'n dwarrelwind wat draai en draai.
 Hiert!
 Dié wat my bang,
 noem my Drawwer of Vuurstert Bobbejaan,
 die afkopman in die donker poort
 of die gees wat langs jou bed kom staan.
 Moenie!
 As 'n vrou se lyf my beter pas,
 word ek dwalend met my lang lang rok:
 Gooi sout! Gooi sout! Sit water uit!
 Vannag ry ek jou bloots!
 Ek is hier, ek is daar, ek is oraloor:
 velskoen, botterboom, dubbeldoor;
 my gisters en my môres
 loop deurmekaar soos sand.

(*Snuif.*) Maar wat rúik so na brand?

(*Hartseer.*) Dis my lewe, dis my lot:
 nooit dieselfde, altyd anders,
 soms gewiks maar meestal sot. (*Sien die diere.*)
 O hier is julle, vriende! Hoekom so bedroef?

Bobbejaan: Daar was 'n brand ...
 Jakkals: Dour op die agterpunt van die plaas.
 Aasvoël: Waar hy oorgaan in die park in.
 Ystervark: (*hyg*). Ek het dit amper nie gemaak nie!
 Skerpioen: Antie Ieter en ek was gelukkig tussen die klippe.
 Ietermago: Maar dit was verskriklik. Jy kon die vlamme voel.
 Muishond: (*hou sy stert uit*). Ruik! My stert se punt het geskroei.

Altydanders ruik vieserig.

- Altydanders: Jou stert ruik op sy beste nie lekker nie.
 Jakkals: Dis nie 'n grap nie! Die helfte van die plaas het afgebrand.
 Altydanders: Waar's Skilpad? En Steenbok?
 Jakkals: Skilpad was te stadig.
 Aasvoël: Steenbok is vasgekeer.
 Altydanders: Weerlig?
 Bobbejaan: Mensekind.
 Aasvoël: Vurkbene.
 Ystervark: Hulle sê dis daai muilkind se werk.
 Altydanders: Muilkind?
 Ietermago: Jy weet mos, die een wat in die sandrivier gemaak is.
 Altydanders: Grace se kind?
 Jakkals: Niemand kan dit bewys nie.
 Ystervark: (*snork*). Moet hy wees. Ek sal nie vergeet van die strik wat hy kleintyd vir my gestel het nie. Ek het amper aan die spit gebraai.
 Jakkals: Dit maak hom nog nie brandstigter nie.
 Bobbejaan: Nietemin! Die blinkkuite was hier.
 Altydanders: Die polisie?
 Skerpioen: Hulle het elke klip omgekeer.
 Muishond: Niks gekry nie.
 Ietermago: Dinge sal nooit weer dieselfde wees nie.
 Bobbejaan: Die ergste het ons jou nog nie vertel nie. Die muilkind se pa het doodgebrand.
 Altydanders: Wat? Ouboet Veldsman?
 Jakkals: Dis waar wat oom Joggem sê. Dis hoekom die blinkkuite hier was. Hulle't seker kwaadwilligheid vermoed. Maar hulle kon niks kry Nie.
 Altydanders: En die muilkind en sy ma?
 Ystervark: Van die plaas af gejaag. Nou kan ek weer in vrede patats grou.
 Ietermago: Jy's nie veronderstel om patats te grou nie. Jy moet veldkos vreet.
 Ystervark: Wat weet antie van veldkos? Miermoordenaar!

'n Amperse gestoei volg. Skubbe en penne klap.

- Altydanders: Toe nou, julle! En wat sê die muilkind se ma?
 Ystervark: Sy't glo gesê sy kom terug. Ek weet nie of dit waar is

nie, maar ek het dit by Groukat gehoor. Groukat gaan kuier mos partykeers vir die werfkatte.

Altydanders: Wat presies het sy gesê?

Ystervark: Sy't gesê sy kom terug, dis haar mense se grond.

Jakkals: Haar voormense lê hier.

Aasvoël: Ek weet presies waar die grafte is.

Bobbejaan: Aasvoël weet altyd presies waar die dooies lê.

Aasvoël pik na Bobbejaan se kant toe, dreig met sy vlerke.

Altydanders: Kry end! Julle gedra julle nes die vurkbene!

Lig verdof op BV.

Toneel VI

BV is kaal. Agterdoek stel douvoordag – eintlik nog nanag – voor. 'n Fantasietoneel, oorwegend "blou", "mistig", die "duisternis" rondom moet visueel skerp afgebaken wees. Kollig op Altydanders, op die rand van die BV, in dieselfde posisie as in Toneel I. Diere beweeg skimmig in en uit luike, kom en gaan in die halfdonker. Ans kom van ver af aangestap, haar arms om haar bolyf geslaan; dis koud. Sy het 'n tjalie om.

Altydanders: So dwaal sy deur die veld. Ou laai van haar. Vroe-môre, Vaalvoordag, vat sy die pad. Kan maar koud wees, ryp kan maar kraak, dan begin loop sy. Was op een van my nagtelike rondes toe ek haar die eerste keer gesien het. Dit was nog voor die groot veldbrand. Voor Ouboet se dood. (*Skud sy kop lank.*) Watter normale mens staan uit haar bed, uit haar man se arms op en begin vat die pad? Het haar lank dopgelê. Dis toe wat ek op 'n môre besluit ek wil agter die ding kom. Ek sal my lyf jakkals hou, kleinvoessie, maak of my magoed dood is.

Jakkals gaan lê opgekrul in Ans se pad.

Ans: (*verstar, tree nader, hurk, steek haar hand versigtig uit na Jakkals; praat half-verdwaas met 'n kinderstem*). Isse-tonnie-van-sy-ma, moenie weghol nie, moenie roer nie,

- bly net hier, jou ma is seker dood.
- Jakkals: (*lig sy kop op; kyk met 'n verlore uitdrukking na haar*). My magoed is dood.
- Ans: (*so opgewonde soos 'n dogtertjie*). Ek weet, ek weet, ek weet. Jou magoed is dood, die vrekselse boere het haar doodgeskiet. Ek sal jou oppas, kom na my toe. (*Bedek hom met haar tjalie. Stap met bondeltjie weg.*)
- Altydanders: Sy't my by die huis ingedra of ek 'n babatjie is, 'n vondeling. Sy wou kamer toe. Maar by Grieta kom jy nie maklik verby nie.
- Grieta: (*gevoorskoot*). Wat het jy daar, Anna?
- Ans: (*beskermend*). 'n Klein jakkalsie, ma.
- Altydanders: Vir Grieta moes ek beslis anders gelyk het: kloutjies, horings duiwelstert.
- Grieta: (*pluk die tjalie oop, kyk haar skoondogter skerp aan*). Dis die Satan self wat jy die huis inbring!
- Ans: (*geskok*). Ma! Dis 'n ou klein jakkalsie!
- Grieta: (*haal voorskoot af*). Dis tyd dat ek en jy praat.
- Altydanders: Teen dié tyd het ek weer van gedaante verander. Nou was ek 'n ou lappop.
- Ans: Waaroor, ma? As dit weer oor kinders is ...
- Grieta: Gaan sit jou lap ... gaan sit jou jakkals in die buitekamer. Ek sal dat Grace vir hom 'n boks met sand indra. En kos.
- Ans: (*hou die tjalie beskermend teen haar vas, verbaas*). Ma?
- Grieta: Jy't my gehoor. Sit jou jakkals in die buitekamer.
- Ans: (*bly*). Beteken dit ek kan hom hou?
- Grieta: Jy kan hom hou. In die buitekamer.
- Ans: Maar dis Ouboet se kamer!
- Grieta: Wat daarvan? Hy's mos nie nou hier nie.
- Altydanders: Swaer Ouboet, so kom ek toe agter, het vir die soveelste keer êrens gaan werk. 'n Kar en 'n werk kon hy nie hou nie, in elk geval nie langer as 'n paar maande nie.
- Ans: (*half-vraend, half-opstandig*). Ek het gedink ek kan hom maar in ons slaapkamer laat slaap.
- Grieta: Dis 'n verderflike ding om te doen.
- Ans: Verderflik? (*Sy wieg die "baba"*.)
- Grieta: Dit kan onheil oor jou bring.
- Ans: (*nadrukliker wiegend*). Onheil? Ag, dis ouvroutories, ma.

- Grieta: (*selfversekerd*). Wel, moenie by my kom huil as die onheil oor jou kom nie.
- Ans: (*steeds nadrukliker wiegend, met paaiwoordjies*). Wat se onheil?
- Grieta: Skei uit met die gewieg! Gaan sit die ding in die buitekamer en sorg dat jy hier kom. Ons moet praat.
- Altydanders: Nee, ek het nie in die buitekamer gebly nie. Die gordyne was swaar en stink van die rook en daar was bottelvlekke en toppermerke op die bedkassie. 'n Soldatefoto teen die muur. (*Pouse.*) Toe word ek maar 'n wasgoedmandjie.
- Grieta: (*besig om wasgoed te sorteer*). Sit hand by; die donkergoed kom eenkant.
- Ans: Is die ou jakkalsie nie pragtig nie?
- Grieta: Jakkalse is die boer se vyand. Vernaam rooijakkalse. Jy's al tien jaar op die plaas en jy weet dit nog nie.
- Ans: Maar sê nou dis 'n ou bakoortjie ... Jan sê hulle vreet net insekte.
- Grieta: (*roep agtertoe*). Grace, loop kyk tog hoe gaan dit met die ooi wat opgeblaas het. Of die pens al gesak het.
- Ans: Jan sê die wildpark hier langsaan wil uitbrei. Hy is kapabel en staan 'n stuk van sy grond af.
- Grieta: Oor my dooie liggaam. Jan is kapabel en doen enigiets.
- Ans: Maar hy's ernstig.
- Grieta: (*roep agtertoe*). Grace, vat sommer koeksoda saam ingeval die dier nog geswel is. Blousuur laat nie met hom speel nie. Bléddie kinders het weer die lusernland se hek laat ooplé.
- Ans: Ma wou met my praat?
- Grieta: Grace se kleintjie raak nou baie onwettig. En hy steek die ander aan.
- Ans: Dis nie waaroor Ma wou praat nie.
- Grieta: Het jy nie gesien of daar nog wasgoed in Ouboet se kamer is nie? Hy's Sondag so haastig hier weg.
- Ans: Nee, ma. Maar sy plek is bitterlik deurmekaar.
- Grieta: (*vou haar arms, sug*). Hy kort 'n vrou se hand. Amper veertig en hy kry nie rigting nie. Sit vir ons teewater aan.
- Ans: (*angstig*). Ek wil nie nou tee hê nie, ma.
- Grieta: Wel, ek wil met jou praat. Sit nou vir my die ligte was-

goed in die masjien en gooi die donkeres eers in die mandjie.

Altydanders: (*druk sy neus toe*). So 'n klomp wasgoed is nou nie juis aangenaam nie. Veral die kouse. Muishond se moes. Maar ek moes vasbyt. Hier was iets aan die kom.

Ans *druk die ligte wasgoed in die masjien en bondel die donkeres in die mandjie. Sy gaan sit.*

Grieta: Dis nou amper tien jaar.

Ans: Moet asseblief nie weer dáármee begin nie, Ma. (*Sy wil opstaan.*)

Grieta (*sterk*). Sit!

Kollig verskuif na BV en na die diere, wat nou na Altydanders sit en luister.

Muishond: En toe?

Altydanders: Dié keer het sy die waarheid gepraat.

Bobbejaan: Oor Boer Jan?

Altydanders: Ja. Oor Jan. Dat hy nie weet nie. Hulle het hom nooit vertel nie.

Bobbejaan: (*hou sy lendene beskermend vas*). Van sy toekoms?

Altydanders: Van sy toekoms. Maar dit vertel Grieta toe vir Ans.

Ystervark: Dis nie mooi nie.

Skerpioen: Ek weet nie. Een of ander tyd moes sy tog uitvind.

Aasvoël: Dis soos die stoetbok wat Boer Jan eenkeer gekoop het, onthou julle nog?

Ystervark: Dit was omtrént 'n okkasie.

Aasvoël: Wat praat jy! Ek het hulle dopgehou, doer van bo af. Almal het kom kyk hoe wyd moet ta staan om plek te maak vir sy gereedskap.

Muishond: Toe kry hy mos 'n soort siek ...

Bobbejaan: Glo 'n bosluis wat van elders kom. Boer kon maar dip, dit help niks.

Aasvoël: Ja, onthou julle? Bosluis byt toe mos op sy skande – dié lyk naand soos lewer. Die dier kon dit nie hou nie.

Ietermago: Ai, ek was bly. Een uittrapper minder.

Jakkals: 'n Klomp uittrappers minder, my antie!

Bobbejaan: Maar ek wil weet: Wat sê die ou maaifoerie van 'n Grieta toe nóg?

- Altydanders: Nee, niks meer nie. Maar sy verbied haar skoondogter om met Jan te praat.
- Bobbejaan: So arme Jan dink hy's 'n man ...
- Altydanders: Hy traai en traai so al wat hy kan ...
- Jakkals: Maar anderkant Fyndraai gebeur niks.
- Bobbejaan: En Grieta?
- Altydanders: Sy gaan haal toe die storie by Rut, en by die broer wat moet omsien na sy skoonsuster ...
- Muishond: Omsien na sy skoonsuster?
- Altydanders: Instaan is miskien 'n beter woord. Instaan vir sy broer.
- Muishond: Maar Jan is mos nie dood nie?
- Altydanders: Nie dood nie, maar totaal onbekwaam. Net soos die bok.
- Skerpioen: En Ouboet is so bekwaam soos 'n hings.
- Altydanders: Dié kan jy weer sê. Moenie vergeet nie: 'n Ooi is kosbaarder as korale, 'n stoetbok se peester meer werd as 'n draadspanner se pinkie.
- Skerpioen: So, dis wat die ouvrou wou hê?
- Altydanders: Ja, dié kom toe uit. Behalwe dat Ouboet nou nie juis stoetbok se gehalte is nie.
- Bobbejaan: Maar hoe weet jy dié goed? Lê en luister jy toe nog altyd daar tussen die stink wasgoed?
- Altydanders: Nee, ek het weggeglip toe sy vir haar van Jan se ongeluk vertel het.
- Aasvoël: Maar hoe weet jy dan van die broer?
- Altydanders: (*haal skouers op, sing*).
My naam is Jakob Windwaai
Ek waai net waar ek wil
Ek loop my pad soos 'n ramkiesnaar -
Maar toe'k weer sien, lê ek op die klapperhaar ...
- Aasvoël: Maar die broer!
- Altydanders: Ek sê mos! (*Sing*).
Ek hou my lyf slampamper
Ek lê daar uitgepaas
Die ouvrou skel my links en regs
Vir 'n suiplap en 'n dwaas ...

Kollig op Ouboet – Altydanders – wat in 'n stupor op sy katel lê, 'n drankbottel in sy een hand. Grieta stoot sy kamerdeur effens oop, stamp dit dan verder wawydoop.

Grieta: Ek kon dit gedink het. Wanneer het jy hier ingesluit?

Altydanders *bring onsamehangende geluide voort.*

Grieta: (*gaan sit, gespanne*). Die Here moet my krag gee met jou.

Geen reaksie nie.

Grieta: Hoor jy my? Ek vra: wanneer het jy hier ingesluit?

Altydanders *bring onsamehangende geluide voort.*

Grieta: En waar kry jy die pluens wat jy aan het? Seker weer die een of ander dronkmanskonsert gehou ná rugby. (*Sug.*) Ek weet nie hoekom ek so gestraf moet word nie. Daar's jou pa onder die grond, al sy drome weggedrink, hier's jy en jy doen dieselfde. Nie dat jy eintlik drome het nie. Hoor jy my?

Altydanders *brom onsamehangend. Dit klink asof hy bevestigend antwoord.*

Grieta: Ek weet nie hoe lank ek dit nog moet uithou nie. En wie weet van my ellende? (*Pouse. Altydanders snork liggies.*) Niemand nie. Ek sal eendag in my graf lê, dan sal daar niemand wees wat sê: Daar lê Grieta Veldsman, sy't haar lewe op die brandstapel geplaas vir man en kinders nie ... (*Pouse. Altydanders gee 'n harde snork. Grieta kyk met misnoë na hom.*) Deurbringer. En jy moet oppas, 'n dag is 'n dag dan val die kers om, dan brand jy met bed en al uit. Hoor jy my?

Altydanders *maak steeds onsamehangende geluide.*

Grieta: Jy weet van Jan. Dat hy nie kan kinders hê nie. (*Sug swaar.*) Ek kan sien dit vát aan Grieta. Ons moes nie vir haar gelieg het nie.

Altydanders *bring geluide voort wat na instemming klink.*

Grieta: Sy boer in die veld. Sy loop net. Loop en praat met haarself. Het nou die dag 'n jakkalsie hier aangebring, sy't vir hom hier in jou kamer nes gemaak. Maar jy't hom natuurlik in jou beskonkenheid laat wegkom.

Altydanders maak geluide wat dié keer soos 'n heftige ontkenning klink.

Grieta: Maar nou ja. Die jakkals is niks. Dis 'n jakkals. Boonop 'n rooibaadjie. Maar haar trane ... Dis duidelik dat sy na 'n kind verlang. (*Neem Bybel op, blaai daarin.*) Dis amper tien jaar. Jy sal 'n plan moet maak. Jy sal jou broer se lossers moet wees. (*Sy begin lees.*) "Toe sê Boas aan die oudstes en aan al die mense: Julle is vandag getuies dat ek alles wat aan Giljon en Maglon behoort het, uit die hand van Naómi koop. En ook Rut, die Moabitiese, die vrou van Maglon, verwerf ek vir my as vrou om die naam van die dode oor sy erfdeel in stand te hou, sodat die naam van die dode onder sy broers en uit die poort van sy woonplek nie uitgeroei word nie. Julle is vandag getuies."

Altydanders protesteer onsamehangend.

Grieta: Ek weet jou broer is nie dood nie. Maar sy nageslag is dood. Wie moet by hom oorvat? Die jakkalse van die veld? Die voëls van die hemel? Luister: "So het Boas Rut dan geneem, en sy het sy vrou geword; en hy het by haar ingegaan, en die Here het vir haar swangerskap gegee, en sy het 'n seun gebaar."

Sy maak die Bybel stadig toe. Lig doof.